

Лингва франка – концептуализация и процеси на развитие

Деница Генчева

Независим изследовател
имейл: denisa.gencheva@gmail.com

Резюме. Статията е насочена както към проследяване етимологията и изясняване на понятието лингва франка, така и към разграничаването на феномена от контактните езици. Въвежда се понятието АЛФ (английски език като лингва франка) и се дискутират причините за превръщането на английския в първата глобална лингва франка – какви са условията необходими за приемането на един език като международно средство за общуване и съществуват ли характеристики, присъщи на такъв общ език? Обсъжда се също факта, че съществуват разлики между нормативния английски език и АЛФ, като вниманието се фокусира върху английския като международно онлайн средство за комуникация.

Ключови думи: лингва франка, контактни езици, междиен език, АЛФ, онлайн комуникация

Терминът лингва франка идва от арабски *lisan-al-farang* (език на хората от европеидната раса) и в началото е служел за обозначаване на италианския език, примесен с испански, френски, гръцки, арабски и турски думи, които арабите, а впоследствие и турците, са използвали в Средновековието, за да общуват главно с пътуващите западноевропейци (Шчучард 1909: 441-461, Рол 1967: 306-313). В тесния смисъл на думата се отнася до жаргона на моряците от Източното Средиземноморие, а в по-широкия се свързва с езика на дипломатията и търговията в областта на Адриатическо море (Качру 1996: 906). Еквивалентът на *lisan-al-farang*, който достига до нас като лингва франка, идва от италиански. "Lingua" означава език, а "franca" идва от "frankish" – нарицателно име за европейците от времето на кръстоносните походи.

Така в миналото понятието лингва франка не се е използвало за обозначаване на международно средство за общуване, а е денотирало явление, свързано с използването на даден език или негова разновидност в определени сфери на общуването – търговия, дипломатия и т.н. От тази гледна точка Б. Качру определя лингвата франка от миналото като междиен или още контактен език. Според него контактните езици не са задължително лингва франка, въпреки

че голяма част от тях са такива, както и не всяка лингва франка е контактен език (Качру 1996: 906). По тази причина в социолингвистичните среди се налага разграничението между понятията лингва франка и контактен (междинен) език. В уводната част на съвместен труд С. Томасън дава определение на лингвистичния феноменконтактен език именно с цел разграничаването му от лингва франка, като същевременно прави уговорката, че както в многотемите в областта на контактологията, така и тук се наблюдават противоречия и надали съществува еднозначен отговор, който би задоволил всички изследователи. С. Томасън пише още, че изследователите, включили се със свои наблюдения и изследвания в изданието, определят контактния език като "език, който възниква като непосредствен резултат от езиков контакт и включва лексика, която не би могла да се проследи до един основен езиков източник" (Томасън 1997: 3).

Според С. Томасън като най-популярни примери за контактни езици могат да се приведат пиджините и креолските езици, базирани на европейски лексикон. Това са езиците, които възникват в ерата на Великите географски открития и са непосредствен резултат от контакта на европейците с колонизирани от тях народи, както и с народите, с които са поддържали основно търговски отношения. Те са съставени главно от думи и изрази от европейските езици на търговци, мореплаватели, колонизатори и завоеватели (Томасън 1997: 1). Дж. Холм, който се занимава с изследване на пиджин и креолски езици, заявява в своя труд, че "лингвистите наскоро откриват, че те не са грешни версии на други езици, а по-скоро нови езици" (Холм 2000: 1). Пиджинът възниква при продължителни ситуации на езиков контакт между комуниканти, говорещи различни езици и поради този факт търсещи общо средство за общуване. Резултатът от езиковия контакт е "опростен език със значително по-малобройна лексика и опростени граматични правила, който не е роден на нито една от двете страни" (Холм 2000: 5). "Въпреки че индивидите могат да опростяват своя роден език в определени ситуации, това не води до създаването на пиджин, а до жаргон без определени правила. За разлика от последния, пиджинът по-стабилен и следва определени смислови и граматически норми и норми на произношението, въпреки че винаги, в резултат на трансфера, могат да се наблюдават отклонения от изначалните езици на говорещите", пише още Дж. Холм (Холм 2000: 5).

Жаргонът или пиджин езикът, могат да се развият впоследствие и постепенно да се превърнат в майчин език за следващите поколения – феномен, който се определя в социолингвистичната литература като креолски език. Като пример за създаване на креолски език Дж. Холм

дава африканците, които са транспортирани от европейците в Америка (Холм 2000: 6). Тъй като африканците разполагат с общ език, възниква пиджин език, с който новоприсигналите роби си служат. Децата им са в по-голяма степен изложени на влиянието на този пиджин и го възприемат като по-необходим, отколкото езика на своите родители. Оформя се общност, в която пиджин езикът е основно средство за общуване. Лингвистичният набор от средства, предаван на децата, много често е вариран или е бил хаотичен или непълен (в зависимост от нивото на компетенция на родителите). Въпреки това те успяват да организират този набор от средства в т.нар. креолски език. Този процес на развитие, усъвършенстване и реструктуриране на граматиката се нарича креолизация (от английски: creolization или nativization) и според Дж. Холм предизвиква възхищението на немалко лингвисти (Холм 2000: 7). Креолски езици са например хавайският креол, карибският креол, в Африка – т.нар. санго и др.

В обобщение може да се каже, че като лингва франка би могъл да се определи език, който се използва за осъществяване на комуникация между хора, които нямат общ първи език, и нерядко се явява като трети език, различен от първите езици на двамата говорещи. На база на определението, формулирано от С. Томасън (представено по-горе), бихме могли да разграничим лингва франка от контактните езици по включването на лексика, която в лингвата франка би могла да се проследи до един основен езиков източник. Като примери за известни в наши дни езици определяни за лингва франка, могат да се дадат английският, китайският и френският език. За разлика от пиджина, който е опростен вариант на езиците на двете страни, вземащи участие в езиковия контакт (с изключително редуцирана лексика и непълни или липсващи граматически правила), при лингвата франка случаят не е такъв. Пиджинът може да се развие и да се превърне в креолски език. Ако креолският език от своя страна добие популярност и започне да се използва като средство за общуване на хора, които нямат общ първи език, би могъл да се превърне в лингва франка.

Гореизложените факти идват в подкрепа на твърдението, че понятието лингва франка, което се използва в наши дни, се различава по своята семантика от първоначалното *lisan-al-farang*. Опитите за неговата концептуализация и разграничаване от други сродни понятия се налага и по още една причина – появата на сравнително новия феномен – английският език в ролята му на глобална лингва франка.

Причини за налагането на английския като лингва франка (АЛФ)

Човекът, говорещ английски, стои сред чужденците и дрънка златото си.

— Плащам на всеки, който говори английски — вика той.

Ето го великият възпитател. Теоретически можем да го хокаме, практически трябва да му свалим шапка. Той е апостолът на английския език.¹

Очевидна е иронията в описанието на Дж. Джеръм на "великия възпитател" и "апостол на английския език", но тя отразява психологията на британеца от края на XIX век, пречупена през миогледа на автора на романа – това е невежият средностатистически англичанин, облагодетелстван от материалните придобивки на своето общество. Те му дават самочувствие, правят го надменен и горд, дават му възможност да "пътува с кесия в ръка из всички кътчета на континента" – човекът, говорещ английски, който "стои сред чужденците и дрънка златото си". Най-подходящата аналогия на този психологически мотив за налагането на английския език като лингва франка, уловен толкова умело от писателя, е може би известната българска поговорка: "Който плаща, той поръчва музиката".

В съвременното ни хората, бидейки част от една глобална общност и същевременно принадлежащи към по-малки, локални социални групи, имат изконната нужда да комуникират както в съответната малка група, така и да разширяват този кръг, доколкото възможностите за реална и виртуална мобилност им позволяват (а в наши дни можем да се свързваме с хора в най-отдалечените кътчета на планетата), и да търсят средство отвъд родния език или езикът като първи (Е1) за общуване с другите. В този смисъл използването на лингва франка изглежда "обичаен феномен" и най-вероятно "антропологична характеристика на човечеството" (Фрат 2012: 1). Но защо точно английският?

АЛФ от глобална перспектива

Дали изказването на Дж. Джеръм е "случайно попадение в целта" още преди повече от 100 години? Дали е изказване на един самонадеян и горд говорител на Британската Империя? Или пък са добре премислените думи на изкусен лингвист (освен като писател, Дж. Джеръм работи като учител и журналист), който с голяма прецизност е успял да усети лингвистичната обстановка още преди един век?

На глобално ниво английският е първият език в историята на човечеството, който функционира като международно средство за общуване. Като една от основните причини за налагането и разпространението на даден език се приема икономическата и военна мощ на нацията, за която този език е официален. Историята познава зараждането, разрастването и залеза на не една империя. Английският е именно езикът на империята достигнала най-голяма експанзия в началото на XX в. – Британската. Във времето между двете световни войни тя е известна като "империята, над която слънцето никога не залязва" ("the empire on which the sun never sets"), тъй като е обхващала територии, простиращи се по цялото земно кълбо. В зенита на своя просперитет Британската империя господства на над 412 милиона души (1/5 от населението по онова време (по данни на Мадисън 2001: 98, 242) и се простира на над 33,5 милиона кв.км., което е близо 23% от територията на земята (по данни на Елкинс 2005: 5, Фъргюсън 2004: 15). След Първата световна война обаче Британската империя започва да губи от своята икономическа и военна мощ, а по време на и след Втората световна война започва и процесът на деколонизиране и постепенно през XX век се слага краят на империята.

Английският език обаче не е официален език само за Британската империя. След Втората световна война той е и един от петте официални езика на ООН (другите са френски, испански, руски и китайски), а също и официален език на САЩ. И въпреки че Британската империя губи постепенно своята колониална мощ, тя оставя като завещание на своите колонии институционализирания английски език – в съдилищата и държавните служби, в училищата и университетите, в парламента и т.н. Това пък от своя страна, както стана ясно в подглавата за диглосията и билингвизма, допринася за по-високия престиж на английския. Неговият престиж и популярност нарастват и с увеличаващото се икономическо и културно превъзходство на САЩ. Те си извоюват челните позиции в области като бизнес, филмова и музикална индустрия, компютърни и информационни технологии, стават популярни и привлекателни със своите хипи и психеделични движения, с т.нар. "бийтпоколение" и много други. Всички тези фактори, взети заедно, допринасят за още по-нарасналата популярност на английския език, но надали биха били достатъчно условие за превръщането му в лингва франка на световно ниво. Според изследователите му главен фактор за неговото налагане като глобална лингва франка се оказва интернет (Хокансън н.д.: 2).

За разлика от "езика на европейската раса", който покрива нуждата от комуникация главно в областта на Средиземноморието, изследователите на феномена АЛФ са единодушни, че "английският е

установил позицията си на глобална лингва франка извън всякакво съмнение” (Гупта 1999: 2, Мауранен и Ранта: 2009: 7, Сийдхофер 2005: 339) и “разширява своето влияние до области, чиято история не е била засегната от английския колониализъм” (Гупта 1999: 2). За разлика от контактните езици английският се използва за комуникация на международно ниво, въпреки че “за голяма част от участниците в комуникацията, осъществяваща се на английски, той не е роден език” (Сийдхофер 2005: 339). Според 19-ото издание от януари 2016г. на сайта Етнолог (по данни от сайта изданието е считано за “най-подробния източник на информация по рода си”) 339 милиона души по света говорят английски в ролята му на Е1в общо 106 страни и още 603 милиона катовтори език (Е2) по целия свят (Етнолог). Въпреки че според статистиката английският се нарежда на второ място по брой на говорещи (след мандаринския китайски език), именно той се спряга като лингва франка в съвременния свят, а не мандаринския. Макар че последният води по бройговорещи го като Е1 или Е2 и също е изпълнявал ролята на лингва франка, това, което го отличава от АЛФ, е, че той се използва основно в границите на Китай, докато английският се определя като “глобален”, “световен”, “международен” език за общуване от много автори (Гупта 1999, Маир 2003, Дженкинс 2000 и др.).

Но дали само броят на говорещите даден език е достатъчен, за да се определи един език като “глобален”? В свой труд Д. Кристъл прави анализ на характеристиките, които трябва да притежава даден език, за да придобие международен характер: “Един език постига реално статут на глобален, когато започне да играе специална роля в дадена страна” (Кристъл, 2003: 3). В случая с английският обяснява, че за много държави, в които този език е роден за жителите им – САЩ, Великобритания, Канада, Австралия, Южна Африка, Нова Зеландия и някои от териториите на Карибите, тази негова роля е очевидна. Но за другите държави това не е така. Като цяло фактът, че даден език е роден за хората в няколко държави, не му осигурява статута на глобален. “За да получи такъв статут, този език трябва да бъде възприет и в други страни. Те трябва да решат да му отредят специално място в своите общности, дори в случаите, когато броят на хората, за които е роден, е много малък” (Кристъл 2003: 4).

Д. Кристъл извежда два основни начина, по които един език може да получи такова специално място в дадена държава. Първият е той да стане официален, т.е. да бъде използван в правителствения и образователния сектор, от законодателната система и от медиите. Примери за държави, в които английският е с официален статут в момента са Нигерия, Индия, Гана и др. Обикновено родният език на жителите на тези държави не е английският, но ако човек иска да се

издигне в тези общества да участва в публичната комуникация, трябва да научи възможно по-рано английски (Кристъл 2003: 4). Тук най-общо казаностава въпрос за ситуация на билингвизъм с диглосия (+ Б, + Д), като обичайно явление е официалният език също да е и по-престижен.

Вторият начин даден език да играе специална роля в една държава, без при това да е официален, е, като се превърне в приоритетен при изучаването на втори език. В тези случаи той е предпочитаният чужд език, който децата изучават в училище. Той е предпочитан и от възрастните, които по различни причини са пропуснали да го научат или са го овладяли недостатъчно добре в по-ранните си години. От тази гледна точка според изследванията на Д. Кристъл "английските най-разпространеният към дадения момент (2003 г. – бел.а.) – преподава се в над 100 държави като чужд език – Китай, Русия, Германия, Испания, Египет и Бразилия. В тези държави той се явява най-често преподаваният чужд език, като в това отношение измества другите западни езици" (Кристъл 2003: 5).

В допълнение на това и позовавайки се отново на думите на Б. Качру, според който понятието лингва франка в миналото се е отнасяло в тесния смисъл на думата до жаргона на моряците от Източното Средиземноморие, а в по-широк смисъл до италианския смятан за лингва франка на търговията в Адриатическо море (Качру 1996: 906), би могла да се изведе и втората основна разлика между лингва франка от миналото и АЛФ в наши дни. В началото на своето развитие като лингва франка (първоначално в колониите на Империята, а по-късно, през втората половина на XX век, и като език на бизнеса) английският обслужва определени сфери на общуване – главно търговските и дипломатическите отношения. В съвременieto ни обаче английският разширява своето влияние и до други речеви сфери – на науката, новите технологии и туризма. Използването на АЛФ в областта на науката допринася за нарастване престижа на английския език. Новите технологични постижения пък, които осигуряват платформа на онлайн медиите от една страна, а от друга, са в основата на все по-високата мобилност, допринасят за разпространението му и за глобалния му характер.

В обобщение може да се каже, че един език се превръща в "глобален" или в международно средство за общуване по следните причини:

1. Когато е роден език в държави със силна икономика и богато културно наследство.
2. Когато е със статут на официален в много държави по света.

3. Когато има специална роля в голяма част от държавите (според определението за "специална роля" на Д. Кристъл, дадено по-горе).

4. Когато е лингва франка в разнообразни сфери на общуване, включително и такива, които се ползват с по-висока престижност – бизнес, наука, нови технологии и т.н.

АЛФ в локална перспектива

В последните няколко десетилетия в резултат на икономическата хегемония на американските корпорации и медии ставаме свидетели не само на нахлуването на чужди думи и изрази от английски в различните сфери на обществения живот на българите, но и на възприемането му в ролята на лингва франка на глобално ниво.

Английският в ролята му на лингва франка на международно ниво представлява прецедент от социолингвистична гледна точка не само за България, но и за много други нации, които не са били засегнати от колониализма на Британската Империя. Според доклад на Европейската комисия от 2012 г. английският е майчин език на 13% от населението на ЕС. Въпреки това той е най-говореният език в Европа – използва се от 38% от населението на ЕС. На национално ниво също е най-говореният чужд език – в 19 от 25-те членки на Съюза той не е официален език (Европейците и техните езици, 2012: 5-6).

Според проучване на Евростат и Евридайс също от 2012 г. английският език е задължителен в 14 държави или региона в държави. Към момента на проучването той е най-изучаваният чужд език в почти всички страни, на всички образователни нива. След 2004/05 г. тенденцията е непрекъснато към увеличаване процента на ученици, изучаващи английски на всички образователни нива, но най-вече в началното образование. През 2009/10 учебна година средно 73% от всички ученици от ЕС в началното образование са изучавали английски. В прогимназиалния курс и общото средно образование процентът е повече от 90% (Евростат и Евридайс 2012: 11).

За България към датата на направеното проучване английският също е най-изучаваният чужд език. Процентите на изучаващите английски са съответно: в началното образование – над 70% (Евростат и Евридайс 2012: 60), в прогимназиалния курс и общото средно образование – приблизително 83% (Евростат и Евридайс 2012: 76), като тенденцията от 2004/05 до 2009/10 е към непрекъснато увеличаване на този процент (Евростат и Евридайс 2012: 80-81).

Цитираните по-горе данни са достатъчно показателни за насоката на държавната политика в България по отношение на изучаването на английски език в началното и средното образование. Въпреки че се наблюдава и тенденция за насърчаване изучаването и на други чужди езици, предпочитан в най-голяма степен си остава английският. Тези факти могат да се приемат като показателни за ролята на английския като лингва франка и на местно ниво. А това, от своя страна, оправдава и неговото силно присъствие като едно от основните средства за общуване на българските потребители в социалните медии.

По-долу е представен един пример от социалните мрежи на българи, използващи английски език. Интересното в случая е, че използването му не е наложително, но въпреки това комуникантите превключват цялостно на английски език. Причините за това могат бъдат различни, но допускам, че в голяма степен те са свързани със следване на езиковата мода и съвременните езикови тенденции и съответно по-широката популярност на АЛФ:

I.V. :Напоследък ме е обхванала носталгия по старите времена, когато, за да слушаш музика, трябваше да си купиш касета или CD. Днес си купих албума на Мира Кацарова My Cinema и сега си го слушам с голямо удоволствие. Препоръчвам го! –(Пост на потребител на мрежата на български език).

Последвали коментари на поста:

S. M. :I love buying CDs! 😊 Old-fashioned, who me?

I. V. :So do I! Do you still keep those CDs you used to buy in high school? If you do, then your collection is so much bigger than mine! 😊 and don't you know that old-fashioned is the new sexy?! Haha

S. M. : haha Hmmm.... I've never thrown a CD, but most of my old ones are in Varna, not here! 😊 Funnily, now I have a lots more French, Italian, and Spanish music, as well as all of Tarja! 😊

S. M. :Дигиталната музика е като дигиталните книги – модерно, но му липсва усещането на диска, или принтираната книга. Затова имам повече рафтове отколкото стени хаха

I. V. :Така е, наистина! И аз постоянно купувам книги, CD-та и DVD-та, въпреки киндъла, спотифай и другите дигитални източници. Ако имах на какво да ги въртя, сигурно щях да събирам и плочи. Никакъв

вид даунлоуд не може да замени радостта да си намериш нещо хубаво, да си го купиш и да бързаш за вкъщи да го чуеш/видиш.

S. M. : Yep!! P.S. DVDs... I have so many period dramas haha

Примерът включва изказвания, които показват добро владение на английски език от комуникантите. I. V. отправя своето първо съобщение (под формата на пост) в мрежата. Комуникант S. M. прави своя първи коментар на поста на английски. I. V., най-вероятно повлиян от това, отговаря също на английски. S. M. продължава на английски, но следващият му коментар по неясни причини, е на български. I. V. отново реагира на промяната и също отговаря на български. Но S. M. отново превключва на английски език. И двамата комуниканти са българи, I. V. живее в България, а S. M. по данни от личния му профил живее в Ирландия, което най-вероятно е причината английският му да започва да измества българския. Когато S. M. прави първия си коментар на английски, I. V. "се нагажда" към превключването на кода и по неписаните правила на мрежата, предполагаемо опитвайки се да спази добрия тон, отговаря на английски.

Ролята на онлайн медиите за разпространението на АЛФ

Според някои отизследователите на феномена АЛФнямаше да се наблюдава на глобално ниво, ако не бяха новите технологии и онлайн медиите (Хокансън н.д.: 2). Докато причините за нарастване на престижа на английския език в международен план са свързани с политическата и икономическа мощ на англоговорещите нации, то причините за също толкова бързото му разпространение могат да бъдат оправдани с прогреса на новите технологии и интернет.

Резултатите от изследванията на различни агенции, които наблюдават езиците, използвани за генериране на съдържание в интернет пространството, показват, че челната позиция заема английският език. Например сайтът W3Techs, който предоставя информация за използването на различни видове уеб технологии, представя най-използваните езици за създаване на съдържание. Според данните от сайта английският е използван от 53.6% от всички уебсайтове, чиито езици са известни на агенцията. Той е следван от руския, немския, японския, испанския и френския със съответно 6.4%, 5.6%, 5.1%, 4.9% и 4%. Останалите проценти се разпределят в незначителна степен между другите езици. Само за сравнение за българския език този процент е 0.2%.

Данните са получени при наблюдение на 10.1 милиона уебсайта, а използваният език се определя, като в повечето случаи се взема предвид само езика в заглавната страница на съответния сайт (W3Techs). И въпреки че според други агенции броят на уебстраниците на език, различен от английския, непрекъснато нараства, все пак английският език се радва на значителна преднина в сравнение с другите езици, когато става въпрос за генериране на съдържание (Internet World Stats 2015).

Друг факт, благоприятстващ първенството на английския в интернет пространството, е броят на интернет потребителите, използващи даден език в интернет. Отново английският език се ползва с предимство, макар и не толкова силно изразено, пред китайския например. Към 2015 г. потребителите, използващи английски в интернет, са близо 873 милиона, тези, използващи китайски, са малко над 704 милиона, а за испански те са близо 257 милиона (Internet World Stats 2015).

Цитираните по-горе цифри са показателни, от една страна, че онлайн медиите в своя зародиш, когато генерираното съдържание е било основно на английски, са подпомогнали разпространението на английския език и превръщането му в глобална лингва франка. От друга страна, въпреки че от няколко години се наблюдава непрекъснато увеличаване на съдържание, генерирано и на други езици, лидер в онлайн пространството си остава английският. Процесът е двупосочен – създаващите съдържание предпочитат да използват за работен език английския с цел да достигат до по-широка аудитория, а потребителите – за да имат по-широк достъп до информация. Именно това прави изучаването на английския език не задължително, но наложително и определя мястото му като глобална лингва франка в сферата на онлайн медиите.

От лингва франка към многоезичие – алтернативни гледни точки

За голяма част от авторите и изследователите английският език си остава безспорна лингва франка и представлява прецедент в областта на социолингвистиката като първата глобална лингва франка. АЛФ се различава от предишни езици в ролята им на лингва франка, първо поради факта, че в момента няма сериозна конкуренция и второ, въпреки че преди време се е разпространил и наложил главно по политически, икономически и други причини, в наши дни той не се налага насилствено. И точно поради тези причини Д. Камерън смята, че "той няма да претърпи съдбата на своите предшественици" (Камерън 2010: 1).

Други автори обаче търсят "слабите места" на АЛФ. Един от тях е А. Ротару, според който броят на англоговорещите потребители в интернет ще продължава да намалява, тъй като за много от тях английският е втори език. А когато става въпрос за бизнес например, "изследванията сочат, че плурилингвите имат много по-голямо доверие на сайтове, написани на техния роден език, особено когато пазаруват онлайн. 85% от клиентите съобщават, че изискват информацията да е поднесена на техния роден език, преди да извършат покупка" (Ротару 2011: 1). Това, от своя страна пък, би могло да се приеме като заплаха за първенството на АЛФ.

Друг защитник на идеята за "тленността" на лингва франка е Н. Остлер. Според него господството на един език не може да бъде вечно и неоспоримо. Империи се раждат и умират, като много често с тях отмира и даден език и английският в това отношение не би трябвало да е изключение (Остлер 2010: 1).

Според Н. Остлер употребата на английския език прогресивно ще намалява, тъй като и мотивите за неговото използване ще намаляват. Това според Н. Остлер е свързано с революцията, която наблюдаваме в развитието на новите технологии и обработката на информация, протичаща успоредно с налагането на английския като международно средство за общуване, като всичко това предполага и един интересен страничен ефект – нарастване на възможностите на световно ниво на преводите: писмени и устни (консекутивни и симултанни) посредством новите технологии и интернет. Именно развитието на новите технологии и качеството на преводните услуги, предлагани от тях, са считани от Н. Остлер за основни фактори, които ще повлияят използването на АЛФ и ще доведат до загуба на неговите позиции като глобално средство за общуване. Н. Остлер допуска, че бъдещето общество ще е в много по-голяма степен многоезично в сравнение с предишното по простата причина, че ще бъде отстранена практическата нужда да се владеят чужди езици. Тогава всеки ще може да се изразява на езика, с който най-добре борава и до който има най-лесен достъп, без да се съобразява с езика на своята аудитория. Въпреки това, светът ще го разбира. "В бъдеще, когато технологиите напреднат още повече, няма да има нужда въобще от лингва франка", пише авторът (Остлер 2010: 1). По такъв начин със своите доводи Н. Остлер провокира общоразпространената идея за установеното и безспорно превъзходство на английския език и предрича, че той ще бъде последната лингва франка.

Прогнозата на Н. Остлер не е съвсем неоснователна, като се вземе предвид фактът, че сме свидетели на непрестанното развитие на преводните услуги, предлагани от новите технологии. Във времето,

когато не съществуваша приложения като Google Translate, а новите технологии вече набираха скорост, нуждата от лингва франка беше доста по-осезаема. В момента нещата стоят по-различно. В наши дни социалните мрежи например предоставят възможността всеки текст (пост или коментар към пост) да бъде преведен от един език на друг според предпочитанията на дадения потребител. Тези преводи рядко са точни и отговарящи на граматическите правила. Въпреки това дават възможност посланието да бъде разбрано, най-общо казано. Повечето сайтове пък предлагат готови преводи на някои от по-популярните езици, а дори и да няма такива, за да бъдат разбрани текстовете в тях, отново могат да се използват конкретни приложения, които превеждат цели параграфи.

В тази връзка ще отворя скоба, за да спомена едно най-популярните в момента приложения за преводи в онлайн пространството – Google Translate². Към 2016 г. то включва превод от и на общо 90 езика (българският е също част от тях). Приложението предлага превод и в реално време на 27 езика посредством технологията "Добавена реалност" (Augmented Reality). То е безплатно и достъпно за уебинтерфейс (за браузърите Google Chrome и Firefox) и за мобилните операционни системи Android и iOS. От създаването си през 2006 г. до сега приложението непрекъснато се развива, усъвършенства, включват се нови езици, а за съществуващите вече езици се добавят нови функционалности. През 2010 г. например Google Translate включва и латинския език, а през 2012 г. и есперанто, като тези примери са показателни как приложението подкрепя многоезичието чрез добавяне и промотиране на изкуствени и мъртви езици, а това подпомага тяхното запазване и разпространение и в бъдеще.

Имайки предвид тенденциите за развитие на новите технологии, можем спокойно да очакваме, че приложения като Google Translate ще се усъвършенстват все повече и повече – с повече добавени езици (в това число малки езици, замиращи езици, мъртви езици, а защо не и диалекти, стига да бъде набрана достатъчно голяма база данни, която да послужи за добра начална основа за превод), с по-голям брой функционалности и по-голяма ефективност и точност. В наши дни създателите на приложенията за преводи се стремят да привлекат повече потребители, като направят така, че хората, които не владеят нито един чужд език, да боравят по-лесно с информацията в онлайн пространството, дори когато тя не е поднесена на техния роден език. В такива условия развоят, който Н. Остлер предвижда, изглежда съвсем реален и естествен.

Все пак съществуват и мнения на други учени и изследователи, които не подкрепят тезата на Н. Остлер. Техните доводи са, че независимо,

че новите технологии непрекъснато се развиват и стават все по-достъпни за повече хора, все още значителна част от населението на земята нямат както физическа, така и икономическа възможност да ги използват. Дж. Инда и Р. Розалдо например, които изследват проблемите на глобализацията, установяват, че в действителност светът сякаш "се свива", но този процес на "свиване" "не е равномерен за целия свят". Докато за някои е лесно и евтино да пътуват, много други все още не могат да си позволят самолетни билети и достъп до средствата за комуникация. Цели области в Африка например са изолирани и не съществуват мрежи, които да ги свързват с останалия свят. Дж. Инда и Р. Розалдо обобщават, че "докато в света съществуват множество мобилности и взаимовръзки, в същото време съществуват много хора и места, чийто опит е маргинален и дори изцяло изключен от тези движения и връзки" (Инда и Розалдо 2002: 4). От тази гледна точка идеята на Н. Остлер за запазване на езиковото разнообразие чрез новите технологии би била възможна, ако всички хора на планетата имат еднакви възможности за достъп до новите технологии. Благодарение на тях и на по-точните преводи АЛФ може да загубва от своята сила, но същото е валидно и за култури и езици на по-малкинароди, които не са толкова мобилни и добре свързани с останалата част от света. Приложенията за преводи включват езици, за които се акумулира достатъчно количество база данни от думи и изрази в интернет. Съществуват народи, които не се ползват с улеснен достъп до новите технологии. Техните езици се говорят от по малко хора и за тези езици е трудно да натрупат такава база данни. Това, от своя страна, би могло да доведе не толкова до многоезичие, колкото до доминация на големите езици над малките и дори до отмиране на малките езици.

Когато става въпрос за лингва франка, П. Фрат пък е на мнението, че светът всъщност се нуждае от нея и английският като такава е добър избор –характеризира се снемалко положителни аспекти свързани с лексиката, морфологията и синтаксиса(Фрат 2012: 6). Но авторът също така изказва мнението, че може би вече е дошло времето да намалее влиянието на английския в една по-конкретна област – тази на академичните издания – и да се отдаде дължимото на другите езици. Той изследва библиографии на английски език в области като лингвистиката, философията на езика, когнитивната психология, изкуствения интелект, дидактиката и т.н. и установява, че в тях много рядко се споменават чужди автори, още повече ако трудовете им са публикувани на език, различен от английския. Резултатът е, че чужди мнения почти никога не присъстват в статии, написани на английски език. Това води както до игнориране на чужди гледни точки на учени, чийто роден език не е английският, така и до липса на конкуренция. "Това успокоява авторите на англоезичните теории, дори когато в

действителност е необходимо техните идеи да бъдат оспорени” (Фрат 2012: 7). За да добият все пак някаква популярност, чуждестранните учени се опитват да пишат своите статии и трудове на английски език. Но “писането на чужд език не е така лесно, както на родния, което би могло да доведе до недотам оптимално изразяване на идеите. И ако авторът не владее английски на подобаващо ниво, вероятно неговият труд въобще няма да бъде удостоен с внимание”, пише също П. Фрат (Фрат 2012: 7).>/p>

По този начин учени и автори, чийто роден език е английският, “се радват на нечестно предимство” според френския учен. Освен това чуждите автори са длъжни да се съобразяват с англогезичните норми както на ниво презентации, така и на ниво съдържание. Това според П. Фрат води до липса на конкуренция, дори когато тя наистина е необходима. Това нямаше да е така, ако английскоговорещите изследователи четяха и на други езици, “но империите не учат чужди езици” обобщава авторът (Фрат 2012: 7).

Така според френския изследовател господството на английския в академичните кръгове всъщност представлява в по-голяма степен недостатък и препятствие, отколкото предимство за учени, описващи своите изследвания на език, различен от английския. В тази слабо конкурентна среда гледните точки на английскоговорещите все по-рядко се подлагат на критика и нерядко се пренебрегват техните собствени утвърдени в дадена област традиции. Понякога всичко това води и до нарушения като копиране на експерименти – забавя се дадена за печат публикация в английски сборник, като през това време рецензентите повтарят експеримента и публикуват резултатите под собствено име ³ (Фрат, 2012: 7).

Противопоставянето на хегемонията на английския език от една страна, от друга – проповядваната повсеместно свобода за избор на средство за общуване не са необосновани. В това отношение обаче в нашето съвремие рефер се оказва реципиентът: “Уви, крайната дума има не правото на хората свободно да избират език, на който биха искали да говорят, а свободата на всички останали да игнорират това, което първите казват на избрания от тях език”, казва с известно чувство за хумор А. де Сван (де Сван 2001: 52).

В една такава многоезична среда, каквато е и най-вероятно ще продължи да бъде онлайн пространството, дори и английският да продължи да доминира над другите езици, може да се очаква също и увеличаване на броя на интернационализмите, на чуждиците и заемките, а също така и увеличена честота на явлението превключване на кода не само в българския, но и в другите езици.

Многообразието на най-разпространените езици (пример за разпространен език, е език, който е използван от повече от 50 милиона души. По този критерий най-разпространените езици се говорят от повече от 50% от населението на Земята (по данни на Остин и Салабанк 2011: 1)) би могло да се запази благодарение на новите технологии. Те могат да благоприятстват забавянето и дори спирането на процеса на изчезване на много от езиците, които в момента са застрашени, ако се работи в посока попълване на базата данни в интернет за съответните езици. В същото време, пак благодарение на новите технологии, опосредстващи комуникацията между носители на различни езици, с голяма скорост ще могат да се налагат общи чужди думи и изрази, денотиращи нови предмети и явления, както и чужди думи и изрази, които се приемат от мнозинството като по-точни и ясни или като по-модерни и актуални.

Тук обаче възниква и въпросът за взаимноизключващи се ли са двете явления: едното – за запазване и поддържане на родния език и второто – за подпомагане комуникацията на международно ниво. Въпреки очевидните предимства от изучаването и използването на един общ за всички език, това, което наблюдаваме в наши дни, е по-скоро стремеж към запазване на лингвистичното и културно богатство в тяхното разнообразие и успоредно с това възприемане на общо средство за комуникация на глобално ниво. Тенденцията е към съвместяването на националния език с лингва франка (за нации, чийто първи език не съвпада с лингвата франка в момента).

Хибридността като лингвокултурна норма

Всъщност темата за многоезичието и лингвистичното разнообразие не е необоснована. Нейните корени могат да се открият в идеите за хибридността и хетерогенността.

В своята първична форма идеята за хибридност се свързва с биологията, а по-късно и със смесването на различни раси и култури. В съвременното на литературните и културни изследвания понятието "хибридност" придобива ново съдържание в труда на Х. Баба (1994), който разглежда хибридността като пресичане и преодоляване на граници, внедряване на чужди елементи в родния език и култура, нарушавайки по този начин конвенции и установени стандарти. М. Бахтин пък свързва хибридността с наративната конструкция и с диалогичността и я разглежда като начин за създаването на т.нар "многозвучни" текстове, изградени от множество гласове и по този начин превъплъщаващи "вътрешната диалогичност", независимо че са изградени на един език. Тези идеи допринасят за доизграждането на концепта "лингва франка" в наши дни: "Вместо английският в ролята

си на лингва франка да се сравнява с нормативния английски или E1, можем открито да разглеждаме АЛФ като хибриден език – хибриден в смисъла на *Latin hybrida*, произтичащ от разнородни източници” (Хаус 2003: 573).

Английският като лингва франка се различава от английския като роден език или E1 – “той служи като контактен език за хора, които не споделят нито общ роден език, нито обща национална култура и за тях английският е избраното средство за комуникация” (Фърт 1996: 240). Целта на тези комуниканти обикновено е да предадат възможно най-точно желаната информация и да постигнат споразумение относно смисъла на изказването, с други думи – да бъдат разбрани. В този смисъл комуникантите използват английския като “език за договаряне” (*transactional language*), като главният мотив за това е чисто утилитарен (Хаус 2003: 560). Точно това е една от главните причини да се приложи диференциалния подход към АЛФ и да се разграничи от стандартния английски, тъй като познанията на комуникантите, използващи АЛФ, не могат, а и не би трябвало да се съпоставят със знанията и уменията на тези, за които английският е E1. В този смисъл АЛФ е междинен език (*interlanguage*). Понятието междинен език е въведено за първи път от Л. Селинкър. Използва се от него в областта на обучението по чужди езици, за да означа състояние, при което чуждият език не е овладян във висока степен, а на едно междинно равнище. Този междинен език представлява “резултатът, който наблюдаваме при опита на говорещия да възпроизведе чуждата норма и който включва както грешките, така и правилния изказ. Такова поведение се приема за високо структурирано и би трябвало да бъде разглеждано като система, а не като изолирани прояви на грешки” (Селинкър 1969: 5).

В основата на диференциацията между АЛФ и стандартния език лежи именно това определение на Л. Селинкър, защото при АЛФ в значителна част от случаите наблюдаваме предаване на информация между двама или повече комуниканти, като за никого от тях английският не е роден (или E1). Ресурсите, с които разполагат комуникантите в случая, почти винаги са в различна степен ограничени в сравнение с ресурсите, които имат носителите на английския език като роден. При изследванията на дискурса някои лингвисти, като например Дж. Хаус и А. Фърт, изучават именно комуникационния процес между общуващите, за които английският не е роден, като целта им е да наблюдават как именно се уговаря значението при този ограничен набор от ресурси. В случаите, “когато участник в общуването използва АЛФ, неговите взаимодействия с реалния свят би трябвало да се разглеждат непредубедено, а не да бъде възприеман априори като притежател на непълни или

несъвършени комуникативни познания или като човек, който се стреми да достигне лингвистичните познания на идеализиран носител на родния език" (Фърт 1996: 241).

А. Фърт, който се занимава главно с изследване на АЛФ, пише в своя статия, че "хипотези за уникалността на АЛФ съществуват от десетилетия" (Фърт 2009: 148). Р. Кърк например наблюдава нарастващата "европеизация" на английския, а Б. Сеидлхофър и екипът му, както и редица други автори упоменати в статията на А. Фърт дръзват да говорят за "зараждащия се европейски английски" (пак там). В края на XX и началото на XXI в. мнозина автори, сред които и самият А. Фърт, се заемат да изследват експериментално интеракциите на АЛФ, за да тестват изказаните хипотези. Както вече споменах, А. Фърт и Дж. Хаус определят английския като контактен език между участници в общуването, за които той не е роден език (или E1). В този смисъл Дж. Хаус го определя като "език по договаряне" (transactional language), а Е. Гофман като "работещ консенсус" (working consensus).

А. Фърт и екипът му провеждат серия експерименти през 1990 г., 1995 г., 1996 г. и 2009 г., в които обект на изследване са телефонни бизнес разговориот специфичен вид, а именнопроведени на АЛФ между клиенти и търговци на едро, коитоне разполагат с общ E1. Изследователите установяват, че корпусите от наблюдаваните изказвания на участниците в експеримента изобилстват от нестандартни словосъчетания, неправилно съгласуване на глаголи, нестандартно използване на определителни и неопределителни членове, местоимения и относителни местоимения, както и от думи, измислени за дадения случайи въпреки това "те успяват да си свършат работата" и да продават успешно огромни количества млечни продукти и електротехника (Фърт 2009: 150). В този смисъл етикетът "изучаващи E2" за участниците в общуването е неподходящ според А. Фърт, тъй като от субективна гледна точка (или емически⁴ – точният термин използван от А. Фърт), те не се определят като изучаващи езика. Вместо това при общуванетотези участници създават "форми,чрезкоито негласно се стремят да отклонят вниманието от тяхната собствена компетенция и владееене на E2,както и от компетенцията и владееенето на E2 от страна на техните събеседници" (Фърт 2009: 151). На основание на тези наблюдения А. Фърт определя комуникантите като "учещи" ("doing"), а не "владеещи" ("being") E2 участници в общуването(Фърт 1996, цит. по Фърт 2009: 151).

Понятията "говорещ, за който езикът не е роден" ("non-native speaker") и "говорещ междинен език" ("interlanguage") също не са подходящи според автора, тъй като в семантиката им се включва

елемент на дефицит по отношение на комуникантите, които сякаш са в състояние на "непрекъсната, агонизираща, хронична борба, подобно на Сизиф и неговия камък, да изкачат стръмния склон на своя междинен език и да достигнат до обетованата земя на "целевата компетентност" или онова свещено място, запазено за легендарните и идеализирани притежатели на родния език", пише с нотка на ирония А. Фърт(Фърт 2009: 151).

Именно с цел да категоризира и да открие елемент на уникалност и своеобразие при АЛФ (или още както го нарича специфичен "лингва франка фактор"), А. Фърт и екипът му провеждат серията експерименти във времето. Направените наблюдения през годините върху интеракцията на английски език довеждат до интересни заключения от страна на А. Фърт относно АЛФ. Ученият открива, че в основата на интеракцията на АЛФ стои нещо, което може да се определи като "вътрешноприсъщо многообразие, което засяга степента на владение на езика, лингвистичната форма и социокултурните и прагматични познания" (Фърт 2009: 162). В този смисъл АЛФ подлежи непрекъснато на уговаряне между участниците в общуването, които са в процес на непрекъснато сътрудничество, на междуличностно нагаждане, приспособяване и съобразяване със своите събеседници с цел изясняване смисъла на съобщенията" (Фърт 2009: 161). Всички тези наблюдения дават възможност на А. Фърт да направи няколко основни извода за АЛФ и съответно да достигне до основните характеристики, които стоят в основата на АЛФ:

1. Когато използват АЛФ, комуникантите развиват компетенции, но те не са свързани толкова с придържане към нормата и кодифицирания вариант на езика. По-скоро тези умения са свързани с това да се наблюдава изказа на събеседника – граматиката, фонетика, лексикалният набор, с цел да се произведеразбираем и подходящ за случая изказ. Комуникантите овладяват стратегии за приспособяване към различни комуникативни практики, за да се договори смисълът.

2. АЛФ е трудно и дори невъзможно да се опише априори извън самата интеракция и конкретната социална среда, тъй като непрекъснато се променя според участниците и дадената ситуация. Той непрекъснато варира, дори и когато участниците в общуването са едни и същи. В този смисъл А. Фърт наблюдава това, което описват и други изследователи на АЛФ, а именно че АЛФ може да се разглежда като непрекъснато "зараждащ се", тъй като "неговата структура предстои да се изгради и е винаги в процес на изграждане, но никога не се достига" (Мейеркорд 2004, цит. по Фърт 2009: 163).< /p>

3. Тази вариативност на АЛФ според А. Фъртне е просто вторичен ефект на една първична система от норми, тя е в основата на тази система. АЛФ е хибриден по същество, тъй като при своите експерименти А. Фърт наблюдава, че за участниците в общуването е характерно да заемат езикови форми от своите събеседници, да създават думи специално за случая, да превключват и смесват кода, когато това се налага. Комуникантите прилагат различни стратегии, за да използват наличните езикови ресурси, с цел да се приспособят към изказа на своите събеседници, да постигнат изясняване на смисъла, да "свършат" работата си и да постигнат поставените предварително бизнес цели (Фърт 2009: 161-164).

Вземайки предвид всички тези наблюдения и изводи на А. Фърт, може да се заключи, че основните характеристики на АЛФ, са вариативността, хибридността, хетерогенността и уговарянето на форми и семантика между участниците в общуването. АЛФ винаги варира, винаги е в процес на изграждане, в работна среда се използва с цел да се предаде дадено съобщение, да се "свърши работата" и да се постигне консенсус относно смисъла.

Разбира се, могат да съществуват речеви ситуации, в които АЛФ в своята непрекъсната варираща форма би бил нежелан и понякога недопустим – там придържането към книжовния английски език би било желателно, а в някои случаи дори задължително (дори когато той не е Е1 за комуникантите). Такива изисквания все още могат да съществуват например в сферата на науката и академичния живот, където степента на владение на чуждия език е от значение, а статиите на английски от автори, за които той не е Е1, е добре да преминат през редакторска преработка, преди да бъдат публикувани. Това е свързано с писмената форма на речта, която е по-нагледна, по-трайна и трябва да отговаря на изискванията за научност и официалност. От друга страна, устната форма на речта, дори и в тези среди, предполага по-голяма свобода на формата и отклонение от нормата поради своя мимолетен и нерядко спонтанен характер.

Изследванията на А. Фърт обаче повдигат и въпроса факторите вариативност, хибридност, хетерогенност и уговарянето на форми и семантика между участниците в общуването единствено на АЛФ ли са присъщи? Според мен не са – те могат да характеризират и всеки друг език или вариант на езика, които се използват от комуниканти, неразполагащи с общ Е1. В този смисъл приемам цитираните и описани по-горе от А. Фърт характеристики на АЛФ за приложими и за комуникативните актове в тази част на онлайн пространството, в която свободно се изразява гражданско мнение, общува се с "приятели" и като цяло се следва неофициалният

регистър.Обръщам обаче повече внимание на АЛФ и давам примери, в които е използван АЛФ, тъй като той е най-популярният Е2 и безспорна лингва франка в момента.

Спонтанна писмена реч в социалните мрежи

Във форумите, в социалните мрежи, както и в някои персонални блогове може да се наблюдава както "мимолетния" характер на АЛФ, така и променливостта на нормите, а също и различни видове грешки. В тези сфери на общуване се използва, т. нар. от Р. Коцев трета форма ("наред с традиционния писмен и традиционния устен език") или наричаната още от тях спонтанна писмена реч (Коцев 2016). Тази трета форма, за която авторите говорят, се отнася до писмената форма на езика, използван от потребителите в интернет. Тя може според мен да се отнася както към разговорния български език, така и към АЛФ, с който същите си служат, тъй като той в онлайн пространството много често се отдалечава от нормативния английски език, и по-скоро се характеризира с вариативността, за която говори А. Фърт.

Спонтанната писмена реч на българските потребители много често включва думи и цели изрази на английски език, а в значителна част от случаите се наблюдава и цялостно превключване на кода (според определението на М. Виденов за "цялостно превключване на кода" (Виденов 2005: 80) на английски език, което свързвам с езиковата мода и новата роля на АЛФ.

Частичното превключване на кода от български на английски и обратно също е много често срещано явление. Ето някои примери от социалните мрежи⁵ :

*– Стефи, звучи като една наистина сбъдната съкровена мечта
!Вдъхновяваща !*

Bless you My Dear and everyone around you ♡!

-Не смятам да отговарям на въпроси зададени по този начин и с такъв тон.

You either get it or you don't.

А по-долу са представени два примера за цялостно превключване на кода от български потребители, като тези примери включват грешки в изказа на английски език и са показателни за отклоненията от книжовната норма на английския, когато се използва от индивиди, за които той не е Е1:

– *I would take you to the Oscar's Award, you are a beautiful girl/women. Nice on my arms as walk the red carpet.* – Грешка в граматиката – използване на маркер за съществителни за мн.ч. вм. за ед.ч.

– *Not always is like that.* – Този пример е показателен за грешки в словореда.

Въпреки допуснатите грешки, последващите коментари на участниците в общуването са показателни, че смисълът е ясен и не води до нарушаване на комуникацията. Според наблюденията мидори и тези грешки да са явни, те рядко биват коригирани от следващи участници, особено когато грешките не водят до колебания в смисъла на изказването.

Следващият пример е част от диалогпроведен на английски между български и чуждестранни потребители, в който може да се наблюдава как един комуникант се опитва да поправи грешката на друг комуникант и смисълът се изяснява:

*K1: Some people think they are not **affective**.*

*K2: Didi, do you mean **affectionate**?*

*K1: Oh yea, **affectionate** is ok 😊*

В случая думите *affective* и *affectionate* на английски език са пароними, семантиката им също е сходна и предполагаемо е възможно да се сбъркат дори и от хора, за които английският е роден или E1.

Трябва да отбележа също, че докато А. Фърт наблюдава АЛФ в синхронна комуникация по телефона, най-съществен интерес за настоящата работа представлява писмената форма на езика най-често в ситуации на асинхронна комуникация ⁶ (форуми, социални мрежи и блогове). Използваният от потребителите АЛФ в писмената асинхронна форма на комуникация в онлайн пространството се различава от този, който А. Фърт описва (по телефона) поради факта, че съществува възможност за забавяне и съответно обмисляне на отговори и коментари, както и предварителна проверка на изказа от страна на участниците в общуването. Това предполага, че ако комуникантите се притесняват да използват даден чужд език, или конкретно английския, именно заради притеснения от рода на "да не наруша нормата", те биха могли да се откажат от него или да се консултират с по-компетентни източници, преди да направят своето изказване.

А. Фърт изследва АЛФ в една конкретна речева общност – между клиенти и продавачи в разговори по телефона. Когато става въпрос за

онлайн пространството, сферите, в които се използва АЛФ, са много повече и е трудно да бъдат обхванати. Виртуалните форуми и социалните мрежи, в които обикновено свободно (а доста често и анонимно) се изразява гражданско мнение, общува се с "приятели" и често се следва неофициалният регистър, нещата се свеждат до самоувереността на участниците в общуването да използват АЛФ. Дори и да се правят грешки и да се наблюдават отклонения от нормите, в повечето случаи, когато смисълът е ясен, формата не се коментира. Примери като тозис употребата на affective и affectionate са рядко срещани. Тези разсъждения идват в подкрепа на факта, че вариативността, хибридността и уговарянето на смисъла са също основни характеристики при използване на АЛФ във форуми и социални мрежи. Освен това като че ли се наблюдава доризасилване на тези фактори чрез предоставяне на услугата "превод" при повечето от най-популярните социални мрежи (напр. Фейсбук, Туитър) – често срещано явление е потребители, които не владеят чужд език, да използват услугата "превод", за да се включат в комуникацията със свой коментар. В повечето случаи тези компютърни преводи предават основния смисъл, заложен от адресанта, но рядко са граматически и синтактично точни и правилни. Въпреки това се приемат от аудиторията без забележки. Единствено, когато създават неяснота, е възможно да предизвикат реакция у събеседниците, т.е. да се достигне до изясняване на смисъла. В този смисъл тези граматически и синтактично неточни преводни конструкции не правят особено впечатление на участниците в общуването и като че ли точно тяхната вариативност и отклонение от нормата се приемат за нормални.

Част от вариативността на АЛФ в неофициалните сфери на общуване в онлайн пространството е и неточният и отклоняващ се от нормите правопис. Всеки комуникант, участващ във форуми, различни форми на чатове и социални мрежи, е наясно, че грешки в правописа лесно могат да бъдат допуснати, дори и чисто по технически причини (когато се разчита например на вградена в мобилното устройство автокорекция или когато се отговаря и пише прекалено бързо). Пословични са например споровете между българи за правилната и неправилна употреба на пълен и кратък член в българския език, но на фона на толкова много други грешки, тези спорове като че ли започват да губят своята значимост, поне що се отнася до сферите на неофициалната комуникация. Грешки, допуснати при използване на английски език поради използване на настройката "автокорекция", както вече беше споменато, са много често срещано явление. Ето няколко примера: tho, товм. too (също), совм. saw (видях), hightes вм. heights (височина), week (седмица) вм. weak (слаб), tryсвм. tries (опитва се), fave ever вм. favorite и много, много други.

Могат да бъдат приведени много примери също така от социалните мрежи и форумите, в които думи от английския се изписват неправилно (или по-точно се изписват според морфологичния принцип) или съкратено с цел пестене на време – wot, wat вм. what (какво), thotвм. thought(помислих), bc, bcozвм. because (защото), disвм. this (това), wodntвм. wouldn't (не бих), двм. the (определителен член), както и различни звукови конфигурации – афереза, синкопа, апокопа с цел имитиране на разговорната устна реч, напр. – lilвм. little (малък), boutвм. about (за), емвм. them (тях), cuzвм. because (защото) и много други. Ето и един цял израз илюстриращ гореспоменатото:

– Datz rite Leo they been robbing u for yrs so fuck em all 😏😏 100 (Вм. That's right Leo, they've been robbing you for years, so fuck them all⁷).

Ето още един пример как в текст, представляващ форма на афоризъм, е сгрешен правописа на думата channel – в текста е изписана като chanel. Това е текст, който към дадения момент е бил харесан от приблизително 22 000 души, т.е. разпространил се е бързо.

Само в един отобщо 500-те последвали коментари на постакомуникантите обсъждат неправилния правопис:

- Although this post admires me, u should type channel correctly(K1) .
- Calm your tits Mr. Grammarly 😏(K2).
- caring too much about the details, makes you miss the point. (K3).

Комуникант 1 правилно е забелязал, че думата е изписана грешно и прави забележка за правописа. Изненадващо, никой от комуникантите, които отговарят на неговия коментар, не го подкрепя, по-скоро го иронизират. Два от коментарите (на K2 и K3) са особено показателни, че правописът в случая не е от особено значение.

Понякога се изопачават думи и изрази на английски език, за да се постигне по-голяма експресивност. Макар и използвани с чувство за хумор, те също могат да допринесат за "разчупване" на нормите в английския. Ето един пример от социалните мрежи:

– Those cats : you've cat to be kitten me, hooman! Stop it right meow!
It's not purrfect!
(Those cats: you've got to be kidding me, human! Stop it right now! It's not perfect!)

От всички тези примери може да се заключи, че променливостта и отклоненията от книжовната норма при използването на английския език в спонтанната писмена реч както от потребители, за които той е E1, така и от такива, за които не е, са обичайно и характерно явление

в тази речева сфера. Отклоненията от книжовната норма, волни или неволни, са един от основните фактори определящи АЛФ. Във връзка с това М. Георгиева, позовавайки се на трудовете на значителен брой изследователи на феномена, пише, че спазването на стандартите и нормите на употреба на носителите на езика като роден не се разглежда от тях като показателно за измерване нивото на комуникативна компетентност на чуждите ползватели на езика, които като участници в межкултурно общуване "изразяват себе си и градят собствена идентичност и са в правото си да претендират за известна свобода и автономност при структуриране на комуникативното си поведение на английски език", пише още М. Георгиева (Георгиева 2012: 1). А свободата на изразяване и желанието да представиш себе си по различен и дори уникален начин би могла да намери превъплъщение не само в плана на съдържанието, а и в плана на изразяването. От тази гледна точка вариативност, хибридность и отклонения от нормите могат да се наблюдават не само в АЛФ, а и при използване на други езици като лингва франка (дори и в случаите, когато този език е родният), както и в различни речеви ситуации и речеви сфери, които допускат това.

Заклучение

В заключение може да се каже, че лингва франка като понятие претърпява развитие. В началото означава главно контактния език, който се говори в определени сфери на общуване в областта на Средиземноморието от търговци и моряци. В нашето съвремие изследователите на феномена се стремят да разграничават понятията контактен език и лингва франка, като един от основните доводи, подкрепян от повечето автори, е, че първият възниква като непосредствен резултат от езиков контакт и включва лексика, която не би могла да се проследи до един основен езиков източник, докато при втория източникът може да бъде проследен. Като примери за контактни езици могат да бъдат дадени пиджин и креолските езици. А примери за известни в наши дни езици лингва франка са английският, китайският, испанският и френският език.

На фона на всички езици като лингва франка в нашето съвремие се откроява английският език (или АЛФ). Той е разглеждан като първата глобална лингва франка от много автори и изследователи и като такъв предизвиква множество задълбочени изследвания и наблюдения. Английският разширява своето влияние постепенно през XIX и XX век в резултат, първо, на неимоверно разрасналата се Британска империя, а след нейния залез в началото на XX в. в резултат на икономическата, политическата и медийна хегемония на САЩ. За широкото разпространение на АЛФ допринасят в голяма

степен и новите технологии и интернет. В интернет пространството английският все още си остава предпочитан език и безспорен лидер за генериране на съдържание.

В резултат на нарастналата популярност на английския немалък брой изследователи и граждани на други нации се опасяват от установяване на пълна хегемония на езика и застрашаване съществуването на по-малките и не толкова популярни езици. Те се обявяват за правото на защита на културното наследство (част от което е и езикът) на всяка нация, както и вподкрепа на езиковото многообразие. В онлайн пространството пък множество софтуерни инженери и лингвисти работят в посока подобряване на услугата "превод", като непрекъснато се стремят към увеличаване както на качеството на преводите, така и на броя на преводните езици. В последно време се наблюдава и нарастване на съдържанието в интернет, генерирано на езици, различни от английския, като създателите на сайтовете явно реагират на факта, че потребителите и клиентите предпочитат да четат и да пазаруват в интернет на езика, с който боравят най-добре, а това невинаги е английският. Независимо от тази тенденция, английският език все още си остава безспорен лидер в онлайн пространството и предпочитан език за генериране на съдържание.

В търсене на фактори, които правят от английския език лингва франка, някои автори като А. Фърт, Дж. Хаус и др. установяват, че той се характеризира с качествата вариативност, хибридность и уговаряне на смисъла между комуникантите. Той според тях е непрекъснато в процес на създаване, променя се и се изгражда непрестанно. АЛФ не е английският на представителите на Великите нации, за които той е роден, той не е и книжовният английски, който се преподава в образователните институции и който е описан в учебниците и граматиките. По-скоро това е езикът, който в голяма част от случаите се използва между комуниканти, които не разполагат с общ E1, с цел да се предаде основният смисъл на съобщението и да се "свърши работа". От тази гледна точка общуващите не гледат на себе си като на изучаващи E2 (E2 learners), а като на практикуващи E2. Изследователите на феномена наблюдават, че в тези ситуации комуникантите се опитват да си сътрудничат и да се съобразяват и нагаждат към изказа на своя събеседник, за да се изясни смисълът.

Тези характеристики на АЛФ могат да се наблюдават и в неофициалната сфера на общуване в интернет. Въпреки че в социалните мрежи, блоговете и форумите комуникацията е асинхронна и съответно предоставя възможност на участниците в общуването да обмислят и проверят за грешки своя изказ, преди да

отговорят, третата форма на речта (или още спонтанната писмена реч) на английски езикизобилства от грешки и неточности. Тук като че ли отклонението от кодифицираната норма се приема за нормално. Грешките и неточностите обикновено се подлагат на коригиране и обсъждане само ако затрудняват рецепцията. В писмената форма на АЛФ волни и неволни отклонения от книжовните норми се наблюдават непрекъснато и това много рядко се подлага на обсъждане. Вариативността и отклонението от книжовните норми при използване на АЛФ като че ли се засилват и от предлаганите готови компютърни преводи, които много рядко са граматически и синтактично точни. АЛФ се приема от участниците в общуването в много широки граници, стига смисълът да е ясен. Тук се намесват и културните и индивидуални характеристики на участниците в общуването – желанието на комуникантите да представят своите възгледи и индивидуалност по уникален начин засилва вариативността и хибридноста на изказа. Шегата, която се среща в Мрежата, е, че “Ако човек говори три езика, той е трилингва, ако говори два езика, е билингва, ако говори един език е американец”. Може да се каже, че в случая тя е за сметка на американците, които обикновено владеят само родния си език. Може да се допусне, че хората, които владеят повече от един език поради факта, че са направили усилието да научат чужд език, защитават и правото си да грешат, без при това да изпитват вина, защото както за лингвистите и учените, така и за обикновените хора е ясно, че език се учи цял живот, а Е2 рядко може да бъде усъвършенстван в степен, характерна за носителите на езика като роден.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Андрейчин 1986:** Андрейчин, Л. Въпросът за чистотата на българския език. Из историята на нашето езиково строителство. София, 1986.
- Баба 1994:** Bhabha, H. The Location of Culture. London: Routledge, 1994.
- Бахтин 1981:** Bakhtin, M. The Dialogic Imagination. Austin, Texas: University of Texas Press, 1981.
- Виденов 2005:** Виденов, М. Диглосията с оглед на българската езикова ситуация. София, 2005.
- Георгиева 2012:** Георгиева, М. Обучението по английски език (АЕО) в контекста на глобализация – нужда от нови подходи. Електронно списание LiterNet, № 12 (157), 2012. 18 April, 2017 <<http://liternet.bg/publish28/maria-georgieva/obuchenieto.htm>>.
- Гофман 1959:** Goffman, E. Presentation of self in everyday life. New York: Doubleday, 1959.
- Гупта 1999:** Gupta, A. Standard Englishes, Contact Varieties and Singapore Englishes. – In: Teaching and Learning English as a global language: native and non-native perspectives. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 59-72. 1999.
- Де Сван 2001:** de Swaan, A. Words of the World. Oxford, 2001.
- Дженкинс 2000:** Jenkins, J. The Phonology of English as an International Language. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Донскис 2014:** Donskis, L. The Failed Lingua Franca in Eastern Europe? – In: New Eastern Europe. 5 май 2014. 18 April, 2017 <<http://neweasterneurope.eu/articles-and-commentary/1215-the-failed-lingua-franca-of-eastern-europe>>
- Европейците и техните езици, 2012:** Europeans and Their Languages. European Commission, June 2012. 18 April, 2017 <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_386_en.pdf>.

- Евростат и Евридайс 2012:** Eurostat and Eurydice. Key Data on Teaching Languages at School in Europe. 18 April, 2017 <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/143EN.pdf>.
- Елкинс 2005:** Elkins, C. Imperial Reckoning: The Untold Story of Britain's Gulag in Kenya. Henry Holt and Company, 2005.
- Етнолог:** 18 April, 2017<<http://www.ethnologue.com/statistics>>.
- Ефимова 2014:** Ефимова, А. Медиен език и стил: теория и съвременни практики. София, 2014.
- Инда и Розалдо 2002:** Inda, J. X. and Rosaldo, R. Introduction: A world in motion. – In J. X. Inda & R. Rosaldo (Eds.), The anthropology of globalization: A reader. Malden: Blackwell, 2002.
- Камерън 2010:** Cameron, D. The Last Lingua Franca by Nicholas Ostler – review. – In: The Guardian. 4 dec. 2010. 25 November, 2016 <<http://www.theguardian.com/books/2010/dec/04/last-lingua-franca-ostler-review>>.
- Качру, 1996:** Kachru, B. English as Lingua Franca. – In: Contact Linguistics, An International Handbook of Contemporary Research, Vol. 1. New York, 1996.
- Коцев 2016:** Коцев, Р. Българският език като функционираща система в интернет комуникацията. Автореферат. Велико Търново, 2016.
- Кристъл 2003:** Crystal, D. English as a Global Language. Cambridge University Press, UK, 2003.
- Мадисън 2001:** Maddison, A. The World Economy: A Millennial Perspective. Development Center Studies. Paris, 2001.
- Маир 2003:** Mair, C (ed). The Politics of English as a World Language. Amsterdam, 2003.
- Мауранен и Ранта 2009:** Mauranen, A. and Ranta, E. (Eds). English as Lingua Franca. Cambridge Scholars Publishing. UK, 2009.
- Остин и Салабанк 2011:** Austin, P. and Sallabank, J. Cambridge Handbook of Endangered Languages. Cambridge University Press. New York, 2011.
- Остлер 2012:** Ostler, N. The last lingua franca: English until the return of Babel. The Montréal Review, April 2012.
- Рол 1967:** Roll, W. Zur Lingua franca. – In: Zeitschrift für Romanische Philologie 83, 306-313
- Ротару 2011:** Rotaru, A. "The foreign language Internet is good for business". – In: Internet Archive. 18 April, 2017<<http://web.archive.org/web/20130407032518/http://www.scottmclay.co.uk/foreign-language-internet-good-business>>.
- Сийдхофер 2005:** Seidhofer, B. English as Lingua Franca. – In: ELT Journal, Volume 59/4. Oxford University Press, 2005.
- Селинкър 1969:** Selinker, L. Language transfer. – In: General Linguistics 9, 1969, 67-92.
- Томасън 1997:** Thomason, S. (ed). Contact Languages: A wider perspective. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam, 1997.
- Фрат 2012:** Frath, P. Should the World Rely on English as a Lingua Franca? 18 April 2017<<http://www.res-per-nomen.org/respernomen/pubs/did/DID25-PFRATH-English-as-a-lingua-franca.doc>>.
- Фъргюсън 2003:** Ferguson, N. Empire: The Rise and Demise of the British World Order and the Lessons for Global Power. New York, 2003.
- Фърт 1996:** Firth, A. The discursive accomplishment of normality. On 'lingua franca' English and Conversation Analysis. – In: Journal of Pragmatics 26, 1996, 237-260.
- Хаус 2003:** House, J. English as a lingua franca: A threat to multilingualism. – In: Journal of Sociolinguistics. Hamburg University, Germany, 2003.
- Хокансън 2016:** Hokanson, B. The Impact of the Internet on Language. 30 November, 2016<<https://wiki.umn.edu/pub/DHA5399/Class15B/paperFinal2.pdf>>.
- Холм 2000:** Holm, J. An Introduction to Pidgins and Creoles. Cambridge University Press, 2000.
- Шчучард 1909:** Schuchardt, H. "Die lingua franca". – In: Zeitschrift für Romanische Philologie 33, 1909, 441-461.
- Internet World Stats 2015.** – In: Internet Archive. 18 April, 2017<<http://web.archive.org/web/20130408065312/http://www.internetworldstats.com/stats7.htm>>.
- W3Techs 2016:** 18 April, 2017 <http://w3techs.com/technologies/overview/content_language/all>.

БЕЛЕЖКИ

¹Откъсът е от романа на Джерард К. Джеръм Трима на бумел, публикуван за първи път през 1900 г. Jerome K. Jerome, Three Men on the Bummel, Penguin Group, London, 1900, pp. 165.

²https://translate.google.com/about/intl/en_ALL/

³Тук П. Фрат визира конкретни примери от статията на Durand Charles-Xavier (2009) : „La recherche scientifique paye une taxe à la langue unique” – In: Plurilinguisme, interculturalité et emploi : défis pour l’Europe.

⁴От английски – emic. Термин въведен за първи път от Кенет Ли Пайк през 1954г. (Kenneth Lee Pike, *Linguistic Concepts: An Introduction to Tagmemics*, 1982.р. 44). В социалните науки, антропологията и психологията терминът се използва за обозначаване на т.нар. емически подход, който се състои в наблюдаване и анализ на културна система или нейните характеристики от перспективата на участник в тази култура. К. Л. Пайк въвежда и терминът etic, с който се обозначава съответно т.нар. етически подход. При него изследователят на групата наблюдава и анализира групата без да е част от нея, запазвайки съответно дистанция.

⁵Примерите са запазени в своята оригинална форма – не са коригирани волните или неволни грешките в граматиката и синтаксиса и са запазени така характерните за онлайн общуването емотикони.

⁶Един от основните критерии за класификация на онлайн комуникацията е дали тя се осъществява при условие, че участниците в нея са едновременно онлайн, или не. Синхронната комуникация е вид комуникация, в която участниците изпращат и получават информация по едно и също време. Тя може да се дефинира и като комуникация между двама или повече души, която се осъществява в реално време посредством използването на виртуална или електронна система. Асинхронната комуникация е двупосочна комуникация, по време на която има забавяне между изпращането и получаването на съобщенията. Тя може да се дефинира също като размяна на съобщения между два или повече участници или две или повече устройства, които не са едновременно въввлечени в комуникацията и не се използва синхронизиращ механизъм като часовник, определящ кой и кога може да изпрати или да получи съобщение.

⁷Точно така, Лео, ограбвах те с години, така че тегли им една.

⁸K1: Въпреки че много харесвам поста, би трябвало да изпишете думата канал правилно.

K2: Успокой топката, мистър Граматиков :).

K3: Ако обръщаш прекалено внимание на детайлите, можеш да пропуснеш същината.

⁹Тези котки: майтапиш се с мен, човек! Престани веднага! Не е добре!

Lingua Franca – Conceptualisation and Development Processes

Denitza Gencheva

PhD Student at the Faculty of Journalism and Mass Communication, SU "St. Kliment
Ohridski", Sofia

email: denisa.gencheva@gmail.com

Abstract. The article focuses on both the tracking of the etymology and the elucidation of the term lingua franca, as well as on distinguishing the phenomenon from the contact languages. The term ELF (English as Lingua Franca) is introduced and the reasons for turning English into the first global lingua franca are discussed – what are the prerequisites for acknowledging a language as a global lingua franca and are there any features inherent in such a communlanguage? The differences between the normative English and ELF are discussed as well, the object of research being the English language serving the needs of an international online communication tool.